

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 3 mars 1931 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om upphävande av lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord med tillhörande följd författningar.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 195, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Anderson* i Storegården *m. fl.* hemställt, »att riksdagen ville besluta, att lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord med tillhörande följd författningar skall upphöra att gälla från och med den 1 juli 1931, och att de lagar och författningar, i vilka sagda lag föranlett ändringar och tillägg, skola återställas i det skick de hade före åborättslagens införande».

Beträffande de skäl, som motionärerna anført till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Huvudgrunderna i lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord, vilken lag trätt i kraft den 1 januari 1927, äro följande.

För bildande av jordbruksfastighet kan jord, som tillhör kronan och som ej innehaves med stadgad åborätt — d. v. s. åborätt enligt äldre stadganden (»gammal åborätt») — eller är för visst statsändamål anslagen, enligt de i lagen givna bestämmelserna upplåtas mot avgäld under ärftlig och förytterlig besittningsrätt för obegränsad tid. Vad som finnes föreskrivet om stadgad åborätt eller annan ständig besittningsrätt skall icke äga tillämpning å åborätt enligt ifrågavarande lag. Sedan i vederbörlig ordning bestämmelse meddelats om jords upplåtande under sådan åborätt, tillkommer det länsstyrelsen att träffa avtal om jordens upplåtande till åbo samt att hava tillsyn över upplåten jord. Sedan åborätt upplåtits, skall byggnad, stängsel eller annan för stadgavarande bruk avsedd anläggning, som finnes å fastigheten, såsom tillbehör hänföras till åborätten. Fastigheten skall på åbons bekostnad vara försedd med för jordbruket nödiga byggnader; vid lägenhetens första upplåtande från kronan har åbo således att lösa därå befintliga byggnader, i den mån de äro nödiga för jordbrukets behov.

Till åbo må antagas allenast svensk medborgare, som råder över sig och sin egendom. I vissa fall — såsom då åborätten förvärvats av nära anförvant till

Åborättslagens huvudgrunder.

den förutvarande åbon — kan förvärvaren bliva antagen till åbo utan hinder av omyndighet. Har åborätten övergått till åbons make eller annan honom närstående person, äger länsstyrelsen ej vägra att godtaga denne såsom åbo, med mindre han finnes vara därtill uppenbart olämplig eller hans antagande eljest skulle vara oförenligt med det ändamål, för vilket åborätten upplåtits. Överlåtelse av åborätt skall ske skriftligen och i den ordning för övrigt som gäller för köp av fast egendom. Den som annorledes än genom upplåtelse åtkommit åborätt har att inom viss tid hos länsstyrelsen söka att bliva antagen till åbo. Försummas sådan ansökan och uraktlåter förvärvaren trots vitesföreläggande att fullgöra dylikt åliggande, äger länsstyrelsen förordna, att åborätten med tillbehör skall säljas å offentlig auktion. Om sökande ej är behörig att antagas till åbo, skall länsstyrelsen giva honom lämpligt rådruum att överlåta åborätten till annan. Försittes sålunda förelagd tid eller kan den, till vilken åborätten överlåtits, ej antagas till åbo, skall åborätten likaledes säljas å offentlig auktion.

Åbo har skyldighet bland annat — utom att hava fastigheten försedd med nödiga byggnader — att, där ej länsstyrelsen medgiver undantag, vara bosatt å fastigheten och bruka denna som en enhet för sig, ävensom att städse hålla fastigheten i gott stånd och hava byggnaderna brandförsäkrade till fulla värdet. I annan mån än från kronans sida medgivits äger åbon ej nyttja fastighetens skog eller taga torv från torvmosse eller annorledes än för fastighetens behov använda stenbrott, gruståkt eller dylikt. Vill kronan låta anställa besiktning å fastigheten, är åbon pliktig att, efter i god tid erhållen underrättelse, lämna tillträde därtill. Därest åbon åsidosätter sina skyldigheter och vad han låtit komma sig till last icke är av ringa betydighet, är åborätten förverkad och kronan berättigad att efter uppsägning skilja åbon från åborätten, vilken därefter skall säljas å offentlig auktion.

För åborätten skall erläggas avgäld. Denna, som i regel bestämmes för tjuogo år i sänder, fastställles i naturaprodukter men utgår i penningar efter senast bestämda medelmarkegångspris. Avgäldens bestämmande sker efter uppskattning av den behållna avkastning, som under medelgoda år erhålles av fastigheten, därest den brukas på sätt, som bäst överensstämmer med dess läge, storlek och beskaffenhet. Finnes vid bestämmandet av avgäld för ny avgäldstid avkastningens värde hava ökats eller minskats, skall hänsyn till den timade ändringen tagas blott i den mån det är uppenbart, att den tillkommit utan åbos åtgärd eller vållande. I regel får avgälden ej höjas med mera än tjuogo procent av den för löpande avgäldstid bestämda avgälden. Avgäld för ny avgäldstid fastställles av en för länet i dess helhet eller viss del därav utsedd s. k. avgäldsnämnd.

Efter utgången av första avgäldstiden äger åbo, som fullgjort honom åliggande skyldigheter, att inlösa fastigheten, där ej vid åborättens upplåtande gjorts annat förbehåll. Ansökan om sådan inlösen göres hos länsstyrelsen. Lösen för fastigheten bestämmes av avgäldsnämnden och skall sättas till fastighetens värde med frånräknande av den förbättring, som vunnits genom åbo.

Då åborätten övergått till ny innehavare, äger kronan att i viss ordning

återtaga fastigheten. Har åborätten förvärvats av nära anförvant till den förutvarande åbon, kan återtagande dock ej ske, med mindre den nye innehavaren icke kan godtagas såsom åbo. Vid återtagandet skall kronan utgiva full lösen för åborätten med den jordförbättring, som vunnits genom åbo, för byggnader och andra tillhör till åborätten samt för utsäde och gröda å fastigheten. För vissa fordringar äger kronan retentionsrätt i åbon tillhöriga lösören och byggnader. Hos länsstyrelsen skall föras bok över samtliga under åborätt upplåtna fastigheter inom länet. I boken skall beträffande varje fastighet antecknas dess namn och beteckning i övrigt, åbons namn, den årliga avgälden m. m.

Den nu gällande åborättslagen överensstämmer i huvudsak med det förslag till lag, som förelades 1926 års riksdag genom proposition nr 22. Dock må erinras att detta förslag icke innehöll några bestämmelser om rätt för åbo att inlösa fastigheten.

Lagens
tillkomst.

Det första förslaget till ifrågavarande lagstiftning framlades i ett den 11 november 1920 avgivet betänkande av den s. k. *kronolägenhetskommissionen*, bestående av fem av chefen för jordbruksdepartementet enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 10 juni 1912 tillkallade sakkunniga med uppdrag bl. a. att utreda huruvida för främjande av egnahemsrörelsens utveckling i vårt land upplåtelse av områden från de under förvaltning av domänstyrelsen ställda och för statsverkets räkning utarrenderade jordbruksdomäner ävensom statens skogsdomäner med undantag av kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen skulle kunna ske, förutom med äganderätt, jämväl med tryggad besittningsrätt, samt att, därest utredningen därtill föranledde, uppgöra förslag till de grunder och författningar, som befunes för ändamålet erforderliga.

Sedan det av kronolägenhetskommissionen avgivna förslaget till »lag om besittningsrätt för obegränsad tid till kronojord och annan publik jord» omarbetats inom jordbruksdepartementet och erhållit den ändrade rubriken »lag om åborätt» remitterades departementsförslaget genom Kungl. Maj:ts beslut den 8 januari 1923 till lagrådet.

Från dåvarande departementschefens, statsrådet Linders, anförande vid remissen till lagrådet må här anföras följande yttrande rörande syftet med den förevarande lagstiftningen och dennas huvudgrunder:

Departementschefen
8/1 1923.

Under prövning av de anmärkningar mot äganderätten såsom ensam form för upplåtelse av kronojord till egna hem eller småbruk samt de önskemål beträffande en ny upplåtelseform, vilka sålunda och i övrigt framställt, har kronolägenhetskommissionen funnit sig icke kunna förorda äganderätten såsom enda form för ifrågavarande jordupplåtelser samt föreslagit en upplåtelseform, varigenom de anmärkta olägenheterna med det hittillsvarande systemet ansetts kunna avlägsnas eller åtminstone i väsentlig grad modifieras. Kommissionen har därvid förehåft till prövning jämväl andra på hithörande eller närstående områden tidigare eller ännu begagnade upplåtelseformer, men icke funnit dem lämpade att komma till användning vid småbruksupplåtelser från kronojord. Beträffande särskilt den stadgade åborätten har kommissionen ansett detta rättsinstitutets bestämmelser hava spelat ut sin roll och vara alltför ålderdomliga för att kunna underkastas modernisering i enlighet med nutidens krav; kom-

missionen har ej heller funnit, att åborättsinstitutet under sin tillämpning givit sådan erfarenhet, att den gjorde detsamma eftersträvansvärt såsom förebild vid skapandet av en ny form för kronans upplåtelser av jord till småbruk. Och vad tomrättsinstitutet angår har detsamma även av kommissionen ansetts olämpligt såsom form för berörda upplåtelser, då nämligen institutets utformning i lag skett i överensstämmelse med dess huvudsakliga ändamål att främja bostadsförhållandena i orter med sammanträngd befolkning samt denna utformning näppeligen vore anpassbar på de förhållanden, som inträda vid jordupplåtelser från kronan för bildande av mindre jordbruk. — Kommissionen har gjort gällande, att äganderätten fortfarande hade stor betydelse som upplåtelseform, där vederbörande spekulanter själva föredroge densamma vid sina jordförvärf samt omständigheterna från det allmännas sida icke gjorde annan upplåtelseform önskvärd. Men där det sistnämnda vore fallet och där kronans upplåtelser av jord till obemedlade och mindre bemedlade skulle väsentligen främjas genom att någon köpeskillning för den upplåtna jorden icke ifrågakomme, erfordrades enligt kommissionens mening en upplåtelseform, som jämte förmänen av frihet från köpeskillning beredde brukaren och hans efterkommande trygghet i besittning av den upplåtna fastigheten med däri genom deras arbete och kostnader vunna förbättringar, men tillika i erforderlig mån bevarade äganderätten hos kronan.

Sedan departementschefen framhållit, att kommissionens förslag, som avsåge lagfästandet av en besittningsrätt för obegränsad tid till kronojord och annan publik jord, sökt att åt berörda rättsinstitut giva den dubbla uppgiften att skydda såväl jordägarens som brukarens intressen samt att detta kommit till uttryck däri, att å ena sidan den föreslagna besittningsrätten vore ärftlig och förtytterlig, men att å andra sidan besittningsrättens övergång från en innehavare till en annan, likasom naturligtvis även besittningsrättens utövning, underkastats kontroll från kronans sida, yttrade departementschefen vidare:

Bland huvudpunkterna av den föreslagna nya lagstiftningen faller främst i ögonen det förhållandet, att vid de jordupplåtelser, som med tillämpning av densamma skulle äga rum, av vederbörande tillträdare till jorden icke kräves någon köpeskillning utan allenast en för jordens brukande årligen utgående avgäld. Kommissionen framhåller, att detta innebär ett företräde framför äganderätten, vilket icke kan nog uppskattas, då det ju gäller att med ifrågavarande jordupplåtelser nå den fattigaste delen av vår lantbefolkning, särskilt jordbruksarbetarna, som för visso icke tidigare levat under sådana förhållanden, att någon kapitalbesparing varit möjlig, och för vilken även ett så ringa belopp som den tiondel av köpeskillningen, vilken enligt gällande bestämmelser om betalningsvillkoren vid kronans egnahemsupplåtelser alltid skall betalas kontant, kan vara betungande nog att gälda, i synnerhet i betraktande av att ett visst kapital därutöver erfordras för byggnader och inventarier.

Ett annat företräde hos besittningsrätten, sådan den blivit utformad i kommissionens lagförslag, har kommissionen framhållit vara det, att besittningsrätten icke kan göras till föremål för in-teckning och att sålunda för vederbörande småbrukare uteslutits den möjlighet till skuldsättning genom den upplåtna lägenhetens in-tecknande, som förefinnes vid upplåtelser under äganderätt. Härutinnan hava dock motsatta meningar gjorts gällande, såsom ock vissa av de inkomna yttrandena över kommissionens betänkande utvisa. Jag torde få anledning att längre fram återkomma härtill.

I fråga om besittningsrättens allmänna karaktär har framhållits, att den omständigheten, att äganderätten till jorden är bibehållen åt kronan, uppenbarligen innebär den fördelen för staten att, därest på grund av nytillkomna

eller ändrade faktiska förhållanden eller eljest den upplåtna jorden finnes böra erhålla en annan användning, det kan åt kronan beredas möjlighet att på ett enklare sätt än genom anlåtande av expropriationsförfarande eller eventuell förköpsrätt åter få disponera över jorden. Därvid bör emellertid tillses, att en dylik möjlighet för kronan icke anordnas så, att den medför ett osäkerhetstillstånd för besittningsrättshavaren.

Enligt min mening äro avsevärda fördelar förbundna med en upplåtelseform, liknande den av kommissionen föreslagna. Ändå att någon köpeskilling icke behöver erläggas, beredes tillfälle för den obemedlade att ägna sig åt jordbruk under tryggade former. Fördelarna härav torde ligga i så öppen dag, att desamma ej behöva nu närmare utvecklas.

Samtidigt torde även den största möjliga säkerhet vinnas för att den jord, som av staten upplåtes, användes för det med upplåtelsen avsedda ändamål och undandrages att bliva föremål för obehörig spekulation i förvärvssyfte. Såsom kommissionen framhållit torde det nämligen ligga i sakens natur att, om överhuvud taget full säkerhet i berörda hänseende kan uppnås, sådan lättast är att finna i en upplåtelseform, där såsom vid den föreslagna besittningsrätten kronan i sin hand behåller äganderätten till jorden samt, ehuru överlåtelse av besittningsrätten göres fri, kan reglera densamma i enlighet med den ursprungliga upplåtelsens syfte. Även den fara för en egnahems- eller småbrukslägenhets framtida bestånd, vilken ligger däri att den kommer i händerna på en brukare, som vanvårdar densamma, mötes genom att kronan har kontroll över de upplåtna fastigheternas skötsel. Under det att sålunda skapas garantier mot vanvård av vederbörande fastighet, hålles på samma gång möjlighet öppen för kronan att återlösa besittningsrätten, om kronan skulle finna sig vara i behov av fastigheten. Jag vill i detta sammanhang erinra, att berörda möjlighet blivit så anordnad, att den ej medför något osäkerhetsmoment i åbons och hans familjs besittningsrätt.

I fråga om en inom kommissionen avgiven reservation, vari förordats utarbetande — i stället för kommissionens förslag — av en jordupplåtelseform, byggd på grundsatsen »köp mot avgäld», varvid avgälden borde vara fixerad och kunna efter vissa grunder avlösas samt kontroll över egnahemsbrukarens disposition över lägenheten förekomma endast så länge avgälden icke vore till fullo avlöst och eventuellt byggnadslån icke till fullo inbetalt, anförde departementschefen:

Den av reservanten föreslagna anordningen synes mig knappast ägnad att på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodose vare sig det ena eller det andra av ovanberörda önskemål. Råntegårdsinstitutets tillämpning måste medföra icke oväsentliga inskränkningar i förvärvarens rätt att förfoga över egendomen, så länge den för jordens innehav utgående räntan icke blivit slutligen avlöst, inskränkningar som göra innehavarens av jorden ställning i mycket lik en arrendators. Omförmälda inskränkningar i förfoganderätten till egendomen lära för övrigt icke kunna undgås ens efter det förvärvaren lösts ur sitt gäldsförhållande till upplåtaren, om nämligen staten, som avhänt sig äganderätten till jorden, vill försäkra sig om att den upplåtna egendomen ej blir föremål för obehörig spekulation eller erhåller annan användning än vid upplåtelsen avsetts.

Då emellertid såväl reservantens förslag som de mot betänkandet framställda erinringar synas vara grundade på den uppfattning, att den av kommissionen föreslagna besittningsrätten icke skulle vara för besittningsrättshavaren tillräckligt betryggande, har jag låtit mig angeläget vara att i kommissionens

förslag vidtaga vissa jämkningar för vinnande av en än mera tryggad och oberoende ställning för besittningsrättshavaren. — — — — —

Slutligen anförde departementschefen:

Mot den föreslagna besittningsrättsformen har, bland andra, förväntats den anmärkningen, att dess tillämpning skulle komma att för staten medföra alltför dryga kostnader för förvaltning, syner och värderingar. Såsom vissa av de inkomna yttrandena i ärendet utvisa, har anmärkning i berörda hänseende ock framställts. Jag vill med anledning härav hänvisa till vad kommissionen i sitt betänkande (sid. 93—94) anført rörande ifrågavarande kostnader. Det torde visserligen få antagas, att vid den första tillämpningen av besittningsrättsinstitutet de för staten uppkommande kostnaderna skola i någon mån överskjuta med nuvarande upplåtelseformer förenade utgifter för det allmänna. Men å andra sidan torde institutets fortsatta tillämpning knappast komma att draga avsevärdare kostnader än det rådande systemet. — — — — —

På sätt jag förut berört är den ifrågakomma besittningsrätten icke av beskaffenhet att kunna göras till föremål för in-teckning. Detta förhållande har från olika håll föranlett den anmärkningen, att besittningsrättshavaren härutinnan skulle befinna sig i en sämre ställning än en självägande, vilken hade tillfälle att vid förekommande penningbehov begagna sin fastighet som kreditobjekt, samt att, även om staten trädde hjälpande emellan genom beviljande av lån för byggnaders inlösen eller nyuppförande, besittningsrättshavaren i allt fall skulle vara i behov av erforderliga penningmedel till inköp av inventarier och utsäde m. m. För min del kan jag ej tillmäta den framställda anmärkningen avgörande betydelse. En självägande, som för anskaffande av köpeskillingen för den inköpta fastigheten — jag kan för tydligare jämförelses skull förutsätta, att fastigheten vid förvärvet är obebyggd — måste anlita lånevägen, torde icke kunna mot säkerhet av in-teckning erhålla lån i bankinrättning till större belopp än som motsvarar ungefär två tredjedelar av köpeskillingen och är beträffande återstoden hänvisad att söka uppbringa densamma annorledes, därvid väl borgen eller annan rent personlig förbindelse främst kommer i fråga. Besittningsrättshavaren åter är befriad från köpeskillings erläggande och blir givetvis härigenom i tillfälle att använda hela den personliga kredit, varav han må vara i åtnjutande, till anskaffande av erforderliga inventarier och utsäde för fastigheten. — Vad angår kreditfrågan öfverhuvud taget är det emellertid av allra största vikt, att denna blir ordnad på ett för besittningsrättshavarna så förmånligt sätt som möjligt och särskilt att kontanta medel ställas till deras förfogande för uppförande eller inlösen av nödiga byggnader. Berörda fråga torde jag få i annat sammanhang fram-lägga för Kungl. Maj:t.¹

Slutligen har mot den utformning, besittningsrättsinstitutet erhållit enligt kommissionens förslag, anmärkts, att den föreslagna lagen vore i sina detaljer alltför minutiös och upptoge alltför många kontrollbestämmelser samt att det kunde befaras, att lagen därigenom skulle redan från början hos vederbörande alstra misstro och en känsla av ofrihet. Vad nämnda farhåga angår torde densamma vara överdriven. Emellertid har jag vid förslaget öfverarbetning inom departementet sökt att beakta kraven på enkelhet i lagstiftningen.

Lagrådet. Lagrådet yttrade bland annat:

I anledning av vad sålunda anförts *mot* äganderätten och *för* ständig besittningsrätt såsom form för egnahems- och småbruksupplåtelser må några erinringar göras. Den mindre bemedlade jordförvärvarens intresse i att ej behöva på en gång erlægga ett för hans förhållande stort köpeskillingsbelopp kan i väsent-

¹ Se nedan i detta utlåtande sid. 22.

lig mån tillgodoses även vid försäljning, om staten för främjande av det sociala syftet medger förmånliga betalningsvillkor, och det lärer ej vara oförenligt med en äganderättsupplåtelse, att vederlaget i sin helhet bestämmes i årlig avgäld, med eller utan rätt för köparen att, därest han framdeles skulle finna det med sin fördel förenligt, avlösa avgälden efter viss grund. Att avgälden genom penningvärdets fall så småningom nedsjunker till en obetydlighet kan väsentligen förebyggas därigenom att densamma bestämmes i naturapersedlar. Ur förvärvarens synpunkt får ej heller förbises den stora fördel, som, därest han vinner äganderätt, ligger däri, att för det kreditbehov, som väl nästan alltid yppar sig, då det gäller uppförande eller övertagande av jordbruksbyggnader och anskaffande av inventarier, är att tillgå säkerhet i fastighetsinteckning; i brist av sådan säkerhet lärer han vara hänvisad att anlita det ur många synpunkter olämpliga borgenssystemet eller blir det ofrånkomligt, att staten genom lån möjliggör ej blott fastighetens bebyggande utan även dess förseende med inventarier. Vad angår de statens intressen, som ovan berörts, bör givetvis vid disposition av jord, som kronan med någon sannolikhet kan förväntas framdeles behöva för något statsändamål, icke ifrågakomma upplåtelse annorledes än med nyttjanderätt för viss tid, och i andra fall lärer — fränsett expropriationsmöjligheten — syftet kunna väsentligen vinnas genom införande av förköpsrätt. Förslag därutinnan har avgivits av lagberedningen (i »Förslag till jordabalk III»), som till stöd för detta förslag hänvisat till vikten för det allmänna, att, särskilt när jord överlåtes i visst syfte, bereda sig ett fortfarande inflytande å utvecklingen och förhindra, att denna under inverkan av spekulationen förryckes. Vidkommande särskilt det allmänna intresset i fråga om tillgodogörande av värdestegring av angiven art, torde detta intresse lämpligen icke böra beträffande ifrågavarande fastigheter tillgodoses i annan mån än genom beskattning å fastigheter i allmänhet.

I betraktande av anförda omständigheter och med tanke även därpå att i folkmedvetandet lärer finnas en rotad övertygelse om äganderättens ovillkorliga företräde framför varje annan upplåtelseform, synes det kunna sättas starkt i fråga, huruvida verkligt behov föreligger att för kronans jordupplåtelse till enskilda införa den nu föreslagna typen. Lagrådet anser sig emellertid nu icke hava att närmare ingå på denna fråga utan allenast att till besvarande upptaga spørsmålet, huruvida — under den antagna förutsättningen, att för kronans omfördälda upplåtelser bör vara att tillgå ej blott äganderättsinstitut utan även någon art av besittningsrätt för obegränsad tid — den utformning av en sådan rätt, som det remitterade förslaget innehåller, är av beskaffenhet att kunna godtagas.

Därvid lärer till en början beträffande de särskilda bestämmelserna i förslaget en anmärkning av mera allmän innebörd vara på sin plats. Den föreslagna besittningsrätten eller, såsom den i förslaget benämnas, åborätten är ett mellanting mellan äganderätt och arrenderätt; och åtskilliga bestämda uttalanden i motiven giva vid handen, att man velat göra innehavarens ställning så trygg som möjligt, så mycket liknande en ägares, som är förenligt med samtidigt tillgodoseende av de synpunkter, vilka föranlett frångående av äganderättsformen i förevarande fall. Det har alltså gjorts ett försök att förlika statens och åbons stridiga intressen. Att härvid uppnå ett tillfredsställande resultat är givetvis vanskligt. Här om bär ock förslaget vittne. Det innehåller nämligen enligt lagrådets mening så allvarliga inskränkningar i åbons rätt, att det lärer kunna befaras, att åborättsupplåtelser komme att bliva föga begärliga.

Lagrådet förordade, bland annat för möjliggörande av inteckning i åborätten, sådan omarbetning av lagförslaget, att den däri avsedda upplåtelsen ordnades enligt grunderna för lagstiftningen av tomträtt.

Departementschefen
21/12 1925.

Lagrådets utlåtande anmäldes i statsrådet av chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Linders, den 31 december 1925, varvid beslöts förelägga riksdagen ovannämnda proposition.

Departementschefen anförde därvid bland annat:

Lagrådet har — utan att närmare ingå på frågan, huruvida behov föreligger att för kronans jordupplåtelser till enskilda införa den i det remitterade förslaget avsedda formen för sådan upplåtelse — dock ansett det kunna sättas starkt i fråga, huruvida ett dylikt behov verkligen är för handen. De betänkligheter, som i detta hänseende av lagrådet anförts, hava emellertid icke kunnat rubba min övertygelse om önskvärdheten av att äga tillgång till en upplåtelseform av den typ, som avses i förslaget. Även lagrådet synes medgiva, att en upplåtelseform bör skapas, som på samma gång den öppnar möjlighet för mindre bemedlade personer att driva jordbruk under betryggande villkor, tillika bereder erforderlig garanti för att det med upplåtelsen avsedda ändamålet icke äventyras och att kronan vid behov kan återtaga den upplåtna jorden. Att den i förslaget avsedda upplåtelseformen i dessa hänseenden erbjuder avsevärda fördelar framför upplåtelse under äganderätt, finner jag uppenbart. Viktigast bland dessa är givetvis, att förvärvare av jord under åborätt icke behöver erlægga någon köpesumma. Denna fördel kan icke, såsom lagrådet gjort gällande, i väsentlig mån uppnås vid försäljning, även om staten medgiver förmånliga betalningsvillkor. Tillträden måste alltid i en eller annan form utbetala en i förhållande till hans förmögenhetsvillkor ofta betydande köpeskilling, och härigenom utestänges en avsevärd del av vår lantbefolkning från möjligheten att under äganderätt förvärva ett eget hem. Vad angår lagrådets påpekande av den stora fördelen för självägaren att hava tillgång till säkerhet i fastighetsinteckning, vill jag erinra, att, såsom jag närmare utvecklat vid förslagens remitterande till lagrådet, självägaren ofta i minst lika stor omfattning som besittningsrättshavaren är nödsakad att för anskaffande av erforderliga medel anlita den personliga kredit, han må åtnjuta. Märkas bör jämväl, att, på sätt kronolägenhetskommissionen framhållit, möjligheten att erhålla inteckning kan medföra en frestelse för jordägaren att ådraga sig skulder, som ej stå i rimligt förhållande till hans ekonomiska bärkraft.

Lagrådet har vidare gjort gällande, att det nya besittningsrättsinstitutet icke heller skulle vara erforderligt för tillgodoseende av statens intressen. Vid förfogande över jord, som kronan med någon sannolikhet kunde förväntas framdeles behöva för något statsändamål, borde icke ifrågakomma upplåtelse annorledes än med nyttjanderätt för viss tid, och i andra fall syntes syftet kunna vinnas genom införande av förköpsrätt. Vad den först uttalade synpunkten angår, vill jag erinra, att det är ytterst svårt att bedöma, vilken jord kronan framdeles kan antagas behöva. Erfarenheten visar, att staten i gångna tider i stor utsträckning avhänt sig markområden, som sedermera befunnits erforderliga för tillgodoseende av viktiga statsändamål. Beträffande förslaget om införande av förköpsrätt är att märka, att sedan lagrådets utlåtande avgavs, nämnda institut genom lagen den 20 juni 1924 om återköpsrätt till fast egendom införlivats med vår rätt. Den införda återköpsrätten enligt berörda lag kan emellertid förekomma endast i städer och vissa därmed jämställda samhällen, och av behandlingen inom riksdagen av det framlagda förslaget till lag i nämnda ämne synes framgå, att det nya institutet ansetts mindre lämpligt vid upplåtande av fastigheter, avsedda för jordbruksändamål. I allt fall läser det icke kunna komma i fråga, att innan berörda upplåtelseform någon tid tillämpats och visat sig användbar, förorda en utsträckt användning av densamma. Av lagrådet har särskilt framhållits, att det allmänna intresset i fråga om tillgodogörande av sådan å äbofastigheter uppkommen värdestegring, som ej härrörde av innehavarens

arbete och kostnader, lämpligen icke borde beträffande ifrågavarande fastigheter tillgodoses i annan mån än genom beskattning av fastigheter i allmänhet. Denna mening kan jag icke dela. Oavsett huruvida samhället beträffande fastigheter i allmänhet tillgodogör sig den värdeökning, som ej har sin grund i innehavarens åtgärder, synes mig staten böra med avseende å ifrågavarande lägenheter förbehålla sig åtminstone viss del av denna s. k. oförtjänta värdesteigerung.

Såsom skäl mot införande av en besittningsrätt sådan som den nu föreslagna har lagrådet slutligen framhållit, att i folkmedvetandet syntes finnas en rotad övertygelse om äganderättens ovillkorliga företräde framför varje annan upplåtelseform. Det kan givetvis icke förnekas, att på vissa håll den meningen gjort sig gällande, att endast äganderätten kan bereda erforderlig trygghet för skapande av självständiga, ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. I någon mån torde emellertid denna uppfattning hava sin grund däri, att någon annan form för upplåtelse av jordbrukslägenheter under betryggande villkor hittills icke stått till buds. Därest den nu föreslagna besittningsrätten anordnas på sådant sätt, att jordens innehavare tillförsäkras en för honom och hans efterkommande tryggad rätt och han därjämte erhåller tillräcklig frihet i förfogandet över den till honom upplåtna jorden, torde det nya institutet komma att omfattas med förtroende. Säkert är, att detsamma skall hälsas med tillfredsställelse av den stora del av vår lantbefolkning, som icke är i stånd att med äganderätt förvärva för lantbruk lämplig jord och sålunda under nu gällande lag är urståndsatt att på det sätt, varom här är fråga, ernå en oberoende ställning. Märkas bör även, att såsom tidigare framhållits den nya besittningsrätten icke avser att utesluta upplåtelser under äganderätt. Dylika upplåtelser torde liksom förut komma att ske. Förslaget åsyftar endast att bereda möjlighet att, där så finnes lämpligt, under annan form än äganderätt skapa självständiga jordbrukslägenheter.

Sedan lagrådets utlåtande avgavs, har även riksdagen såsom sin mening uttalat, att behov föreligger av nya former för upplåtande av kronans jord. I skrivelse den 6 juni 1924 (nr 333) har nämligen riksdagen anhållit, *dels* att Kungl. Maj:t måtte ägna fortsatt uppmärksamhet åt frågan om lämpliga nya former för upplåtelse av statens domäner för främjande av egnahemsrörelsen och bildande av nya smärre jordbruk samt därvid jämväl taga under övervägande, huruvida upplåtelse av kronans jord må kunna ske med tryggad besittningsrätt, *dels ock* att, därest efter ytterligare utredning och överarbetning av kronolägenhetskommissionens i ämnet avgivna förslag skulle befinnas, att en tryggad besittningsrätt kan anordnas med tillbörligt tillgodoseende av såväl det allmännas som nyttjanderättshavarens befogade intressen, Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Till stöd för sin berörda hemställan har riksdagen anført:

Den omfattande utredning, som verkstälts i den s. k. jordfrågan, synes giva vid handen, att nya former böra skapas för jordupplåtelser från kronojord i syfte att tillgodose såväl jordförvärvarens intresse att på billiga villkor förvärva ett eget hem som statens intressen. Närmast erbjuder sig härvid möjligheten att under gynnsamma betalningsvillkor upplåta jord med äganderätt. Om vid upplåtelse med äganderätt köpeskillingen ej bestämmes att utgå på en gång utan i sin helhet får amorteras under en längre tid, torde i många, kanske de flesta fall en sådan upplåtelse av den enskilde jordförvärvaren föredragas framför en upplåtelse med endast nyttjanderätt, då väl övertygelsen om äganderättens ovillkorliga företräde framför varje annan upplåtelseform torde vara allmänt utbredd och fast rotad.

Emellertid kunna tvivelsutan fall förekomma, då en upplåtelse med tryggad

besittningsrätt (= åborätt) är att föredraga framför en äganderättsupplåtelse. Med hänsyn till önskvärdheten att härutinnan hava till förfogande olika institut, lämpade efter olika förefallande behov, synes därför plats i rättssystemet väl kunna ifrågasättas även för en efter nutida förhållanden anpassad åborätt. Det förslag i sådant avseende, som av den s. k. kronolägenhetskommissionen framlagts, har vid granskning befunnits behäftat med vissa brister, vilka dock vid en överarbetning säkerligen skulle kunna avhjälpas. Vid denna överarbetning torde jämväl böra övervägas, huru på lämpligaste sätt åbos kreditbehov må kunna tillgodoses.

På grund av vad jag sålunda anfört vidhåller jag min uppfattning, att det för såväl den enskilde som samhället skulle vara till avsevärt gagn att hava till förfogande en upplåtelseform av den typ, som åsyftas i det remitterade förslaget.

*Motioner i
anledning
av proposi-
tionen.*

Vid 1926 års riksdag väcktes i anledning av berörda proposition åtskilliga motioner. Samtliga utgingo från den uppfattningen, att åtgärder borde vidtagas för underlättande av upplåtelser från kronans jord. I fråga om den lämpligaste formen för dylika upplåtelser kommo emellertid olika meningar till synes.

I en av herr Petersson i Lerbäcksbyn m. fl. inom andra kammaren väckt motion hemställdes, att riksdagen — med avslag å propositionen och under uttalande, att upplåtelse av jord från statens domäner för bildande av nya jordbruk enligt riksdagens mening skulle ske med äganderätt eller med rätt för upplåtelsetagaren att efter viss tid övergå till äganderätt — ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga i förnyat övervägande, huruledes statens för jordbruksändamål tjänliga jord måtte kunna i större utsträckning än som då skedde tagas i anspråk för bildande av nya, självständiga jordbrukslägenheter och egna hem, samt därefter för riksdagen framlägga de förslag, som kunde framgå ur berörda övervägande.

Uti två i huvudsak likalydande motioner, som avgåvos i första kammaren av herr Wohlin m. fl. och i andra kammaren av herr Svensson i Grönvik m. fl., yrkades, att riksdagen måtte dels avslå propositionen dels ock i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående sådana regler vid försäljningen av kronojord till egna hem, att vederlaget i sin helhet bestämdes i årlig avgäld, med rätt för köparen att, därest han framdeles skulle finna det med sin fördel förenligt, efter lämpliga grunder avlösa avgälden.

I en av herrar Lyberg och Pålsson inom första kammaren väckt motion samt i en därmed likalydande motion, som inom andra kammaren avgavs av herrar Löfgren i Stockholm och Jönsson i Revinge, gjordes gällande, att den modifierade äganderättsformen borde givas företräde framför eller åtminstone utrymme jämte besittningsformen. Den förra skulle innebära, att köpeskillingens erläggande fördelades på ett flertal år, och syntes i erforderlig grad säkerställa samhällets intressen, om meddelade inskränkningar i äganderätten huvudsakligen omfattade skyldighet för förvärvaren att, där ej särskilt undantag medgaves, bo å fastigheten och använda den såsom en jordbruksenhet för sig, ävensom att staten förbehölls rätt till återköp, om fastigheten skulle visa sig behörlig för visst statsändamål. I anslutning härtill föreslogo nämnda motionä-

rer, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning, varigenom bereddes möjlighet att till enskilda för bildande av jordbrukslägenheter upplåta kronan tillhörig jord med äganderätt under former, som sålunda angivits, samt att bifall helt eller delvis till propositionen gjordes beroende av riksdagens beslut om avlåtande av sådan skrivelse.

I två likalydande motioner, som avgåvos i första kammaren av herr Carl Gustaf Ekman m. fl. och i andra kammaren av herr Hamrin m. fl. liksom i en av herr Olsson i Kullenbergstorp m. fl. väckt motion förordades, såvitt angår förslaget allmänna grunder, sådan ändring däri, att åbo tillerkändes rätt att under vissa villkor med äganderätt inlösa den av honom innehavda lägenheten.

Första lagutskottet yttrade i utlåtande nr 25 bland annat:

*Utskottet
1926.*

I likhet med föredragande departementschefen anser utskottet, att den i propositionen föreslagna upplåtelseformen erbjuder avsevärda fördelar. Främst är härvid att märka, att vid förvärv av jord under denna upplåtelseform icke kräves någon köpeskillning. Att denna omständighet är av mycket stor betydelse lär icke kunna förnekas. Därigenom möjliggöres även för personer utan kapital att under betryggande former förvärva eget jordbruk. Den nya upplåtelseformen synes därför ägnad att tillgodose de obemedlades och mindre bemedlades intresse att uppnå en ekonomiskt tryggare ställning. Detta syfte kan ej i samma grad vinnas genom försäljning, även om staten medgiver förmånliga betalningsvillkor. Genom kravet på köpeskillning uteslutas många personer från möjligheten att under äganderätt grunda ett eget hem.

Mot den ifrågasatta åborätten har i flera av de väckta motionerna framhållits, att åbon, som icke har möjlighet att i likhet med självägaren erhålla in-teckning, i följd därav skulle hava svårare än denne att anskaffa de för upp-sättande av jordbruk erforderliga medlen. Då emellertid köparen av en fastighet i regel icke kan erhålla lån mot in-teckning i fastigheten till köpeskillingens hela belopp, torde åbon — som icke har någon köpeskillning att betala — i före-varande hänseende ej befinna sig i sämre ställning än självägaren. Fastmera torde åbon i motsats till köparen kunna använda hela den personliga kredit, varöver han må förfoga, för övertagande eller uppförande av byggnader och anskaffande av inventarier. Märkas bör även, att enligt ett förslag till ändrad lydelse av vissa paragrafer i de av riksdagen antagna allmänna villkor och be-stämmelser för statens egnahemslånerörelse, vilket förslag genom proposition nr 24 förelagts innevarande riksdag, åbo under i huvudsak samma villkor, som gälla för lån till annan egnahemsbyggare, skall kunna erhålla lån för upp-förande eller inlösen av byggnad å fastigheten. Enligt ett genom samma pro-portion framlagt förslag till grunder för upplåtande från vissa kronoegendomar av jordbrukslägenheter under åborätt m. m. skall åbo även kunna erhålla anstånd med gäldande av köpeskillning för kronan tillhöriga byggnader. Därest nämnda båda förslag vinna riksdagens bifall, torde kreditfrågan bliva ordnad på ett för åborna förmånligt sätt.

Det nya rättsinstitutet synes även väl ägnat för tillvaratagande av sam-hällets intresse. Vid användande av denna upplåtelseform vinnas säkerhet, att den upplåtna jorden icke göres till föremål för spekulation eller användes på sådant sätt, att det med upplåtelsen avsedda syftet förfelas. Där-jämte beredes möjlighet för samhället att i vissa fall under enklare former än expropriation återtaga jorden och att i viss mån tillgodogöra sig därå upp-kommen värdestegring. I några av de väckta motionerna har visserligen

framhållits, att någon spekulation av betydighet i egnahemsfastigheter icke vore att befara, men denna uppfattning motsäges i viss mån av en genom kronolägenhetskommissionen år 1913 verkställd undersökning. Senast under innevarande år har också riksdagen framhållit behovet av åtgärder till förhindrande av sådan spekulation. I skrivelse den 10 mars 1926, nr 70, däri riksdagen anhållit, att Kungl. Maj:t måtte efter verkställd undersökning låta utarbета en plan för styckning av därför lämpade kronoegendomar samt för nästkommande riksdag framlägga förslag i ärendet, har nämligen riksdagen i motiveringen till berörda hemställan uttalat, att då i vissa fall kunde tänkas, att spekulationsintressen skulle kunna göra sig så gällande, att det med upplåtelsen avsedda syftemålet kunde komma att äventyras, sådana villkor borde uppställas vid upplåtelsen, att det upplåtna jordområdet komme att för framtiden bibehålla sin karaktär av självständigt jordbruk.

Såsom skäl mot införande av den i propositionen ifrågasatta upplåtelseformen har från flera håll gjorts gällande, att inom den jordbrukande befolkningen äganderätten allmänt betraktades som den enda säkra formen för jordinnehav och att i följd därav en besittningsrätt icke skulle kunna vinna förtroende. Utskottet vill för sin del icke bestrida, att flerstädes finnes en fast övertygelse rörande äganderättens företräde framför andra upplåtelseformer. Förbises får emellertid icke, att ett stort antal jordbrukare dock besitter annans jord under mindre förmånliga villkor än dem åborätten kan bjuda, samt att det här gäller att bistå företrädesvis de medborgare, som icke hava möjlighet att åtkomma jord under äganderätt. I viss mån torde även, såsom departementschefen framhållit, uppfattningen rörande äganderättens ovillkorliga företräde hava sin grund däri, att någon annan form för upplåtelse av jordbrukslägenheter under betryggande villkor hittills icke stått öppen. Märkas bör jämväl, att den nya upplåtelseformen icke avser att utesluta upplåtelser under äganderätt, och att hinder icke möter att med åborätten förena rätt för åbon att under vissa förutsättningar förvärva äganderätt till den av honom innehavda jorden.

I visst sammanhang med nu berörda synpunkter står även den anmärkningen, att det framlagda lagförslaget innehåller så allvarliga inskränkningar i åbons rätt, att det kan befaras, att åborättsupplåtelser komma att bliva föga eftersökta. Med anledning härav vill utskottet erinra, att tillgodoseendet av samhällets intresse icke kan ske utan att åbons rätt i vissa hänseenden begränsas. Såsom departementschefen framhållit, får strävan att stärka åbons ställning icke drivas så långt, att viktiga allmänna intressen bliva lidande. Det framlagda förslaget synes emellertid enligt utskottets uppfattning på ett i huvudsak lämpligt sätt tillvarataga såväl kronans som brukarens intressen. De begränsningar, som uppställts i fråga om den sistnämnda rätt att förfoga över fastigheten, torde i endast ringa mån rubba hans känsla av trygghet och oberoende. Vad särskilt angår kronans möjlighet att under vissa omständigheter återtaga fastigheten, är att märka, att denna möjlighet reglerats på sådant sätt att den ej medför något intrång i besittningsrätten för åbon och hans närmaste. Genom de stadganden, som föreslagits rörande avgäldens bestämmande vid förnyad avgäldssättning, synes även trygghet vinnas, att vid den periodiska omregleringen av avgälden åbons intresse kommer att i erforderlig mån beaktas. Emellertid har utskottet på vissa punkter ansett sig böra i förslaget föreslå ändringar, ägnade att än mera stärka åbons ställning. För dessa ändringar redogöres i det följande.

Vidkommande slutligen den framställda anmärkningen, att tillämpningen av den nya besittningsformen skulle medföra betydande kostnader för staten, bör erinras, att, såsom departementschefen framhållit, institutet icke torde åsamka statsverket större kostnader än nu rådande system för försäljning och

förvaltning av kronans domäner. Ej heller synas de uppgifter, som genom den nya upplåtelseformen komme att påläggas myndigheterna, ägnade att väcka betänkligheter. Beaktas bör jämväl, att skapandet av nya, bärkraftiga jordbruk innebär för samhället fördelar, som icke kunna direkt uppskattas i penningar.

Med stöd av det anförda och då riksdagen genom ovan omförmälda skrivelse den 6 juni 1924, nr 333, uttalat sig för anordnandet av en tryggad besittningsrätt, anser sig utskottet böra tillstyrka införandet av en upplåtelseform av den typ, som avses i propositionen.

Beträffande utformningen av den föreslagna besittningsrätten har inom lagrådet hemställts, att institutet måtte anordnas på sådant sätt, att möjlighet vunnnes till inteckning i den upplåtna rättigheten. Jämväl herrar Lyberg och Pålsson samt Löfgren och Jönsson hava i de av dem väckta motionerna förordnat anordnande av ett inskrivnings- och inteckningsförfarande. Detta förslag kan utskottet icke biträda. I likhet med departementschefen och på de av honom anförda skälen anser utskottet, att ett dylikt förfarande skulle medföra betydande praktiska olägenheter utan att bereda någon väsentlig nytta.

En fråga, som icke beröres i det framlagda förslaget, är spörsmålet om de förutsättningar, under vilka åbo må med äganderätt inlösa den av honom innehavda fastigheten. Därav följer dock icke, att åbo skulle vara utesluten från möjligheten att friköpa den upplåtna jorden. Givetvis äger han, när han så finner lämpligt, att göra framställning därom, och det blir i varje särskilt fall beroende på prövning, huruvida ansökningen kan bifallas. Emellertid kunna starka skäl anföras för den meningen, att åbo i förevarande hänseende bör erhålla en förmånligare ställning. Visserligen synes den nu föreslagna besittningsrätten vara ägnad att erbjuda brukaren trygghet i innehavet av jorden och säkerhet, att resultatet av hans arbete och kostnader kommer honom och hans närmaste tillgodo, men flerstädes anses dock, som redan berörts, äganderätten vara den enda form för jordinnehav, som kan skänka brukaren full trygghet. Betydelsen av denna uppfattning, som torde vara fast grundad i nedärvda åskådningar, får icke underskattas. Samhörighet med jorden och känsla av trygghet i innehavet av densamma äro nödvändiga för att hos brukaren skapa intresse och arbetsglädje. Med hänsyn härtill och då många av dem, som ägna sig åt jordbruk, icke anse sig kunna vinna denna samhörighets- och trygghetskänsla under annan förutsättning än att de erhålla äganderätt till den jord, de bruka, synes rätt böra tillförsäkras åbo att ernå denna eftersträfvade besittningsform. Utskottet anser sig därför böra föreslå sådan ändring av det framlagda förslaget, att med åborätten förenas rätt för åbon att under vissa förutsättningar inlösa den till honom upplåtna fastigheten. En dylik ändring synes utskottet i hög grad öka värdet av det nya rättsinstitutet. Vetskapen, att han under vissa villkor kan bliva ägare till den jord, på vilken han nedlägger möda och kostnader, torde för åbon bliva en sporre till arbete och sparsamhet. Rätten till frilösen är även ägnad att göra åborättsupplåtelseerna mera begärliga. Emellertid bör rätten till inlösen icke stå öppen beträffande all jord, som upplåtits under åborätt. En dylik vidsträckt inlösningsrätt skulle begränsa åborättens användning till sådan jord, som staten under alla förhållanden önskar avhända sig. Därest viss jord lämpligen bör utlämnas under åborätt men viktiga allmänna intressen kräva, att äganderätten bibehålles hos kronan, må upplåtelse kunna förknippas med förbehåll, att rätt till inlösen ej skall förefinnas. — — —

Då utskottet sålunda föreslår, att åbo under vissa villkor bör kunna med äganderätt inlösa den av honom innehavda jorden, vill utskottet därmed icke hava uttalat, att dylik inlösen alltid skall medföra oinskränkt äganderätt. De olägenheter, som äro förenade med upplåtelse under full äganderätt, hava

ovan berörts. Med hänsyn därtill synes det utskottet erforderligt, att möjlighet beredes kronan att i vissa hänseenden begränsa inlösarens rätt att förfoga över den förvärfvade fastigheten. Utskottet har emellertid icke ansett sig böra föreslå, att bestämmelser i detta syfte infogas i nu föreliggande förslag. Behov av dylika bestämmelser torde förefinnas ej blott vid föryttring av fastigheter, som varit upplåtna under åborätt, utan även vid försäljning av annan kronojord. En tillfredsställande anordning synes därför kunna vinnas endast genom skapande av en från åborätten fristående form av modifierad äganderätt. Förslag i detta syfte hava framställts såväl i de av herrar Lyberg och Pålsson samt Löfgren och Jönsson väckta motionerna som i de motioner, vilka avgivits av herr Ekman m. fl. och herr Hamrin m. fl. Märkas bör även, att riksdagen, som redan nämnts, i omförmälda skrivelse den 10 mars innevarande år framhållit, att vid upplåtelse av kronojord sådana villkor borde uppställas, att det upplåtna jordområdet komme att för framtiden bibehålla sin karaktär av självständigt jordbruk. Införandet av en form för jordinnehav sådan som den föreslagna kan emellertid icke ske utan en fullständig utredning rörande institutets lämpligaste gestaltning. Utskottet föreslår, att en dylik utredning verkställas genom Kungl. Maj:ts försorg. Vid institutets utformning bör i främsta rummet tillses, att det syfte, för vars främjande upplåtelse av jorden skett, i erforderlig mån tryggas. Sålunda bör kronan äga möjlighet att ingripa, därest den upplåtna fastigheten göres till föremål för spekulation, varjämte garantier böra skapas mot att jorden vanhävdas eller upplåtelsens ändamål annorledes förfelas. Därjämte bör vid utredningen upptagas till prövning, huruvida statens intresse att i vissa fall kunna under enklare former än expropriation återtaga jorden och att helt eller delvis tillgodogöra sig därå uppkommen värdestegring kan tillgodoses utan åsidosättande av ägarens berättigade krav på säkerhet och oberoende. De angivna önskemålen kunna måhända lämpligen tillgodoses genom en utsträckning av tillämpningsområdet för nu gällande lag om återköpsrätt. Emellertid synes böra undersökas, huruvida icke syftet kan vinnas även på andra vägar. Ett avgörande av denna fråga förutsätter ett noggrant avvägande av de intressen, som här stå emot varandra. Vid den föreslagna utredningen torde jämväl komma att tagas under omprövning, huruvida vid försäljning av kronojord möjlighet kan beredas för vederlagets bestämmande i årlig avgäld med rätt för köparen att efter vissa grunder avlösa densamma. Tillika torde komma att övervägas, huruvida användningen av den ifrågasatta upplåtelseformen bör begränsas till kronans jord eller omfatta även annan jord i allmän ägo.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte antaga lagförslaget med vissa ändringar samt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville med beaktande av de utav utskottet anförda synpunkterna låta utreda, huruvida och i vilken omfattning genom lagstiftningsåtgärder kunde beredas möjlighet till försäljning av jord i allmän ägo under sådana villkor, att bland annat syftet med upplåtelsen behörigen tryggades, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Reservationer mot utskottets utlåtande anfördes, av en ledamot under yrkande att riksdagen måtte avslå såväl lagförslaget som de i ämnet väckta motionerna samt av fyra ledamöter under yrkande — efter utförlig motivering — att lagförslaget icke måtte av riksdagen bifallas samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla, att Kungl. Maj:t måtte i samband med den av riksdagen begärda planen för styckning av därför lämpade kronoegendomar

undersöka, huruledes det kunde underlättas för obemedlade och mindre bemedlade personer att för bildande av jordbruksfastigheter under äganderätt förvärva jord, som tillhörde kronan, utan att därvid någon köpeskilling omedelbart behövde erläggas, samt för nästkommande års riksdag framlägga det förslag, som av undersökningen kunde föranledas.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Riksdagen.

Såsom en följd av åborättslagens genomförande utfärdade Kungl. Maj:t den 17 december 1926 (S. F. S. nr 509—515) dels en förordning angående grunder för upplåtande från vissa kronoegendomar av jordbrukslägenheter under åborätt enligt nämnda lag samt av egnahemslägenheter, dels en kungörelse om ändrad lydelse av vissa moment i kungörelsen den 4 juni 1908 angående förändrade grunder för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner, dels en kungörelse om ändring i kungörelsen den 26 juni 1925 angående allmänna grunder för upplåtande av kolonat å kronoparker i Norrland och Dalarna, dels en kungörelse om ändrad lydelse av §§ 20 och 25 i kungörelsen den 27 juni 1919 angående allmänna villkor och bestämmelser för statens egnahemslänerörelse, dels en kungörelse med tillämpningsföreskrifter till åborättslagen, dels en kungörelse med tillämpningsföreskrifter till förstnämnda förordning, dels ock en kungörelse om ändring i vissa delar av kungörelsen den 18 december 1925 med tillämpningsföreskrifter till nämnda kungörelse den 26 juni 1925.

Följdförfattningar.

Förstnämnda fyra författningar hade av riksdagen godkänts efter därom av Kungl. Maj:t i proposition nr 24 framlagt förslag (se jordbruksutskottets utlåtande nr 65).

Såsom av den följande redogörelsen framgår hava dessa författningar senare i huvudsak ersatts med nya författningar.

Redan vid 1928 års riksdag väcktes motion (II:369) om upphävande av åborättslagen med tillhörande följdförfattningar. Som skäl för motionen anfördes bland annat, att åborätten icke kunde väntas få någon praktisk betydelse samt att själva åborättsinstitutet medfört ökat arbete och ökade kostnader för domänverket.

Motion vid 1928 års riksdag.

Första lagutskottet, som behandlade motionen, erinrade i sitt utlåtande (nr 14) till en början, att det arbete med åtföljande kostnader, som åborättsinstitutet medförde, väsentligen torde vara föranlett av stadgandena om åborättsvärdering. Härom — anförde utskottet — föreskrevs i ovannämnda förordning angående grunder för upplåtande av lägenheter bland annat, att förslag till upplåtelse av jordbrukslägenheter från kronoegendom skulle för varje sådan lägenhet innehålla utredning och yttrande, huruvida lägenheten borde upplåtas såsom åbolägenhet med rätt för åbon att inlösa lägenheten i enlighet med vad därom är stadgat i åborättslagen eller såsom åbolägenhet under förbehåll, att sådan inlösningsrätt ej finge förekomma, eller — under äganderätt — såsom jordbruksegnahemslägenhet. På det att dispositionsförslaget ej finge föregripa ett slutligt val av upplåtelseform, skulle detsamma därjämte upptaga, oavsett om uppskattningsmännen förordade den ena eller andra upplåtelseformen, såväl

särskilda försäljnings- och arrendevärden som även den avgäld, som vid upplåtelse under åborätt borde utgå för första avgäldstiden, samt den köpeskilling, som åbo i dylikt fall borde erlægga vid inlösen av å lägenheten befintliga, kronan tillhöriga hus.

Utskottet anförde härefter:

Enligt utskottets mening är det ännu för tidigt att yttra sig om, huruvida åborätten skall erhålla praktisk betydelse såsom upplåtelseform. Lagstiftningen har gällt allenast under omkring ett år, och den erfarenhet, som nu föreligger, omfattar givetvis för kort tid för att kunna utgöra tillräckligt stöd för motionärernas påstående. Då emellertid den jämförelsevis omfattande och för menige man måhända i viss mån invecklade lagstiftningen möjligen bidragit till att göra åborätten mindre eftersökt, vill utskottet i detta sammanhang uttala önskvärdheten av ett övervägande från Kungl. Maj:ts sida, huruvida icke det vore lämpligt att söka sprida kännedom om denna upplåtelseform och villkoren för dess användande.

Att åborättsinstitutet i dess nuvarande gestaltning medför både arbete och kostnader för de personer och myndigheter, som hava att skaffa därmed, är tydligt. Såsom redan anförts torde detta väsentligen föranledas av stadgandena om åborättsvärderingen. Emellertid är att märka, att värderingen skall ske i samband med upprättandet av förslag till disposition av kronolägenheter och således icke läser medföra extra kostnader för förrättningsmännens inställelse. Givet är också, att, då åborättsvärdering första gången äger rum, arbetet härmed måste vara mera besvärligt och tidsödande än vad det kan förväntas bli framdeles. Utskottet vill härjämte fästa uppmärksamheten därå, att för närvarande pågår genom 1927 års kronojordssakkunniga en utredning av frågan om ändringar i förfaringssättet och bestämmelserna rörande försäljningar och andra upplåtelser från kronans jordbruksdomäner. Det synes kunna antagas, att vid denna utredning jämväl kommer under övervägande, huruvida och i vad mån i nu gällande regler om upplåtelse under åborätt av kronolägenheter kan åvägabringas en ändring, ägnad att förenkla förfarandet och nedbringa kostnaderna för detsamma.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställde utskottet, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

1929 års
grunder för
upplåtelse
av krono-
jord.

Angående den av utskottet i sistnämnda utlåtande åsyftade utredningen av kronojordssakkunniga samt denna utrednings resultat må här följande anmärkas.

Vid avlåtande till riksdagen år 1927 av proposition, nr 166, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar m. m. uttalade dåvarande chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Paul Hellström, bland annat, att det syntes av vikt, att utredning snarast igångsattes, i vad mån gällande bestämmelser rörande planläggning, beslutande och verkställande av upplåtelser av jord från kronans jordbruksdomäner borde ändras i syfte att ernå smidigare former, större enkelhet, mera affärsmässighet och ökat tillgodoseende av de sociala synpunkterna vid hithörande verksamhets bedrivande. Detta utredningsspörsmål anmäldes ånyo för Kungl. Maj:t den 27 maj 1927. Därvid bemyndigades chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla fem sakkunniga för verkställande av utred-

ning av frågan om ändringar i förfaringsättet och bestämmelserna rörande försäljningar och andra upplåtelse från kronans jordbruksdomäner.

I enlighet med sagda bemyndigande tillkallades den 23 augusti 1927 fem personer såsom sakkunniga.

Jämlikt beslut den 2 september 1927 uppdrogs åt berörda sakkunniga jämväl att verkställa undersökning rörande åtgärder, ägnade att, där kronan vid försäljning av jord från sina jordbruksdomäner med upplåtelsen förbinder ett socialt syfte, på lämpligt sätt trygga ändamålet med upplåtelsen.

De sakkunniga, vilka antogo benämningen kronojordsakkunniga, avgåvo den 17 oktober 1928 betänkande med förslag i ämnet (statens offentliga utredningar 1928: 25).

Sedan utlåtanden över nämnda förslag inkommit samt detta överarbetats inom jordbruksdepartementet, förelades förslaget 1929 års riksdag genom proposition nr 138, varefter Kungl. Maj:t — sedan propositionen i huvudsak antagits — den 6 juni 1929 utfärdade, jämte andra författningar i ämnet, *förordning angående försäljning i vissa fall av kronoegendom m. m.* samt en kungörelse med tillämpningsföreskrifter till förordningen.

I fråga om myndigheternas utlåtanden över kronojordssakkunnigas förslag må här från propositionen antecknas, att *domänstyrelsen* i anslutning till uttalanden av länsstyrelsen i Jämtlands län, två domänintendenter och en överjägmästare anförde bland annat: Något nämnvärt intresse för åborätt torde ej förefinnas. Såsom i en motion vid 1928 års riksdag framhållits, medförde denna upplåtelseform ej obetydliga kostnader och ganska avsevärt arbete, särskilt betungande för domänintendenterna. Styrelsen ansåge därför, att någon anledning ej förefunnes att bibehålla lagbestämmelser om åborätt. — Departementschefen ansåg emellertid på grund av 1928 års riksdagsbeslut ej lämpligt att återupptaga denna fråga.

Nämnda förordning med tillhörande kungörelse har ersatt bland annat motsvarande författningar av den 17 december 1926 och avser att reglera sättet för såväl försäljning som upplåtelse under åborätt eller tomträtt av all kronan tillhörig fast egendom under domänstyrelsens förvaltning. Kungl. Maj:ts befogenhet att i vissa fall utan riksdagens hörande försälja kronoegendom samt upplåta sådan egendom under åborätt eller tomträtt regleras dock icke genom dessa författningar — med den lydelse dessa efter riksdagens beslut fingo — utan skall därom gälla vad som är eller kan vara särskilt förordnat. I den mån så ej skett skall fråga om egendoms försäljning eller upplåtelse under åborätt eller tomträtt underställas riksdagen.

Angående den av utskottet 1928 berörda frågan om tillvägagångssättet vid den uppskattningsförrättning, som skall föregå försäljning eller upplåtelse av kronojord, anförde kronojordsakkunniga bland annat:

Det nu stadgade förfaringsättet vid uppskattningsförrättningen vore alltför invecklat och omständligt. Särskilt den omläggning av detta förfaringsätt, som skett i samband med införandet av åborättsinstitutet, hade vållat åtskilliga svårigheter i den praktiska tillämpningen. Enligt de bestämmelser,

Tillvägagångssättet vid uppskattningsförrättning.

som då antoges, skulle vid uppskattningsförrättningen verkställas icke blott arrende- och saluvärdering utan jämväl värdering för upplåtelse under åborätt och företagas de olika uppskattningar, som därmed sammanhängde, oavsett om uppskattningsmännen förordade denna upplåtelseform eller ej, och även om någon efterfrågan å åbolägenheter icke föreläge eller kunde förväntas uppstå. Detta hade nästan i regel blivit förbisettt av uppskattningsmännen. Ärendena hade därför ofta måst återförvisas till dem för verkställande av åborättsvärdering. Vid sådan värdering hade dessutom begåtts än det ena och än det andra felet, vilket även föranlett återförvisning av ärendet till uppskattningsmännen. Att härav uppstått avsevärd tidsutdräkt, låge i öppen dag. Tydligt vore visserligen, att under den första tiden efter de nya åborättsbestämmelsernas ikraftträdande arbetet med åborättsvärderingen måste vara mera besvärligt och tidsödande än vad det kunde förväntas bliva framdeles, sedan uppskattningsmännen vunnit större erfarenhet på området. Men det vore likväl obestriddigt, att vissa förenklingar av det nu tillämpade förfaringsättet vid uppskattningsförrättningar skulle i väsentlig mån bidraga till ett snabbare avgörande av ärenden angående upplåtelse från kronoegendomarna. Riksdagen hade också 1928 i anledning av väckt motion om upphävande av åborättslagen uttalat sig för en ändring i nu gällande regler, ägnad att förenkla förfarandet och nedbringa kostnaderna.

Vid övervägande, huruvida och i vad mån en dylik ändring läte sig genomföras, hade de sakkunniga funnit det vara mindre lämpligt att redan nu, innan tillräcklig praktisk erfarenhet vunnits angående denna nya upplåtelseform, vidtaga några jämkningar i principerna för densamma. De sakkunniga hade förty icke ansett sig böra framlägga något förslag i berörda hänseende.

En viss förenkling syntes emellertid kunna vinnas på annan väg. Den nu gällande ordningen hade tillkommit för att dispositionsförslaget ej skulle föregripa det slutliga valet av upplåtelseform. Kungl. Maj:t, eventuellt riksdagen, skulle med andra ord vid beslutet om upplåtelsen hava fria händer att bestämma formen för densamma.

Det slutliga valet av upplåtelseform borde tydligen ankomma å den myndighet, som hade att besluta om upplåtelsen. I överensstämmelse med vad departementschefen i proposition, nr 24, vid riksdagen 1926 anfört, borde vid detta val de föreliggande omständigheterna som regel vara avgörande i varje särskilt fall, ävensom därvid särskild hänsyn tagas till de önskemål, som förefunnnes hos jordspekulanterna, i den mån ett beaktande av dessa önskemål icke strede mot det allmännas intresse. Med dessa utgångspunkter syntes emellertid i det stora flertalet fall kunna redan på ett tidigt skede med tämligen stor säkerhet bedömas, vilket upplåtelsesätt borde komma till användning. Det syntes därför mycket väl kunna *överlämnas åt domänstyrelsen och vederbörande uppskattningsmän att preliminärt avgöra denna fråga och därefter lämna förfarandet*. I anslutning härtill hade de sakkunniga tänkt sig följande ordning böra tillämpas.

Domänstyrelsen borde i god tid före löpande arrendetids utgång undersöka, huruvida den utarrenderade egendomen skulle ånyo utarrenderas eller ock försäljas eller upplåtas under åborätt eller tomträtt. Fördenskull borde domänstyrelsen sätta sig i förbindelse med såväl vederbörande domänintendent som egnahemsnämnden. Dessa finge antagas äga ingående kännedom ej blott om den ifrågavarande egendomens lämplighet för den ena eller andra upplåtelseformen utan även om jordspekulanterns önskemål uti förevarande hänseende. I fråga om större styckningsföretag borde, innan uppskattningsförrättningen hölles, uppgöras plan för egendomens fördelning i lotter. Därvid skulle även i fråga om varje lott avgivas förslag angående formen för dess upplåtande.

Med stöd av de utlåtanden, som sålunda inkommit, borde domänstyrelsen merendels kunna bedöma, vilken upplåtelseform i det särskilda fallet borde tillämpas. Till ledning för uppskattningsförrättningen borde domänstyrelsen därefter, då förordnande om denna förrättning meddelades, för varje lott, varom fråga vore, ange den rätt, varunder lotten avsåges att upplåtas. Skulle tvekan om upplåtelseformen i något fall råda, syntes intet hinder föreligga, att domänstyrelsen underställde denna fråga Kungl. Maj:ts prövning redan *innan* uppskattningsförrättningen hölles. Härigenom skulle vinnas den ej oväsentliga fördelen, att vid uppskattningsförrättningen värdering behöfde verkställas allenast med hänsyn till *en* upplåtelseform. Emellertid syntes uppskattningsmännen böra vara oförhindrade att, om de funne en annan form lämpligare än den i förordnandet angivna, väcka förslag därom. I dylikt fall torde det böra åligga dem att verkställa uppskattning *både* för upplåtelse i enlighet med vad domänstyrelsen förordnat *och* för upplåtelse under den rätt, de förordade. Det slutliga avgörandet av denna fråga borde emellertid tillkomma Kungl. Maj:t, eventuellt efter riksdagens hörande.

Där frågan om upplåtelseformen icke blivit särskilt underställd, vore ej uteslutet, att Kungl. Maj:t i något fall kunde finna ett annat upplåtelsesätt böra tillämpas än det, som läge till grund för den hållna uppskattningen. I sådant fall bleve det givetvis nödvändigt, att ny uppskattningsförrättning ägde rum. Detta vore onekligen en viss olägenhet. Emellertid torde med största sannolikhet kunna förutses, att dylika fall icke bleve talrika. Med hänsyn härtill torde berörda olägenhet mer än väl uppvägas av de fördelar i form av en snabbare behandling av ärendena och större enkelhet i förfaringsättet, som de sakkunnigas förslag i regel torde komma att medföra.

De nya bestämmelserna fingo i denna del det innehåll, som av de sakkunniga föreslagits.

Om sättet för upplåtelse under åborätt stadgas i nämnda förordning, att om sådan upplåtelse blivit beslutad skall lägenheten — därest hembud till viss person ej skall ske — i enlighet med vissa närmare bestämmelser utbjudas under hand till upplåtelse under de om åborätt stadgade villkor och mot fastställd avgäld för åborätten och fastställd köpeskilling för byggnader, vilka skola av åbon inlösas. Avgives icke antagligt anbud å övertagande av lägenheten och utarrenderas lägenheten icke heller av domänstyrelsen för viss kortare tid, skall det ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra, huruvida lägenheten skall återförenas med stamhemmanet, *eller* om fortsatta försök skola göras med utbud under hand, *eller* om lägenheten skall utbjudas på nytt med den skillnad i upplåtelsevillkoren, att köpeskillingen för byggnader må bestämmas efter auktion, därvid antagligheten av det högsta budet skall underställas Kungl. Maj:ts prövning, *eller* om lägenheten skall försäljas.

Sättet för upplåtelse under åborätt.

I fråga om köpeskilling, som skall av åbo erläggas för kronan tillhöriga byggnader, gälla liksom enligt 1926 års bestämmelser — jämför utskottets ovan intagna utlåtande 1926 — samma betalningsvillkor som vid försäljning av kronojord till jordbruksegnahem. Detta innebär att av köpeskillingen en tiondel skall erläggas vid köpehandlingens utgivande eller senast vid tillträdet. Återstående nio tiondelar kan köparen få erlægga på följande sätt:

Köpeskilling för byggnader.

a) Beloppet uppdelas i en amorteringsdel, utgörande två femtedelar, och en stående del, utgörande tre femtedelar av detsamma.

b) Å amorteringsdelen erlägges från och med sjätte året efter utgången av det kalenderår, varunder tillträde ägt rum, intill dess densamma blivit till fullo gulden en annuitet av sex och en halv procent, varvid såsom ränta räknas fyra och en halv procent å det oguldna kapitalbeloppet av amorteringsdelen. Efter länsstyrelsens beprövande må dock amorteringsskyldighetens inträdande framflyttas intill femtonde året efter året för tillträdet, därest vid försäljningen egendomen är till avsevärd del ouppodlad eller ej försedd med nödiga byggnader eller ock andra liknande skäl för beviljande av anstånd föreliggande.

c) Intill dess kapitalavbetalningen börjar, erlägges ränta å hela det oguldna beloppet intill sjätte året efter året för tillträdet med fyra procent samt där-
efter med fyra och en halv procent om året.

d) Sedan kapitalavbetalningen börjat, erlägges, jämte annuiteten å amorteringsdelen, ränta å stående delen, efter fyra och en halv procent om året, intill dess jämväl denna del till fullo inbetalts.

e) Utom i fall av viss försummelse m. m. får icke den stående delen från statens sida uppsägas till betalning, förr än amorteringsdelen till fullo guldits, och åtnjuter köparen därvid sex månaders uppsägning. I varje fall skall likväl den stående delen vara gulden inom fem år från det sista inbetalningen å amorteringsdelen bort fullgöras.

**Återköps-
rätt.**

I 1929 års förordning ha vidare upptagits bestämmelser om återköpsrätt. I detta avseende stadgas, att, där omständigheterna därtill föranleda, Kungl. Maj:t må förordna, att försäljning skall ske under villkor om skyldighet för innehavaren att använda egendomen för visst ändamål eller ock underlåta viss användning samt förbindas med förbehåll om rätt för kronan att under en tid av högst tio år från tillträdet köpa egendomen åter enligt lagen den 20 juni 1924 om återköpsrätt till fast egendom. I anledning härav har genom en lag den 6 juni 1929 gjorts sådan ändring i lagen den 20 juni 1924 att sistnämnda lag, som förut kunde få tillämpning endast vid försäljning av kronan, kommun eller municipalsamhälle tillhörig eller eljest i allmän ägo befintlig fastighet, belägen inom ort där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas eller viss liknande ort, numera kan tillämpas å alla kronan tillhöriga fastigheter. I fråga om de närmare bestämmelserna om förevarande återköpsrätt hänvisas till 1924 års lag samt 1929 års förordning.

**Egnahems-
lån.**

I åtskilliga av ovannämnda uttalanden har påpekats kreditfrågans betydelse för åborättsinstitutet. Åbos möjligheter att erhålla anstånd med gäldande av köpeskillingen för byggnader, som han har att inlösa av kronan, ha redan behandlats. Emellertid är för kreditfrågan jämväl av betydelse vilka möjligheter en åbo eller åborättsspekulant har att erhålla egnahemslån.

I fråga om egnahemsverksamheten har Kungl. Maj:t den 8 juni 1928 efter riksdagens hörande (prop. nr 97; sammansatta andra lag- och jordbruksutskottets utlåtande nr 2; riksdagens skrivelse nr 232) utfärdat *dels* en kungörelse angående allmänna grunder för den statsunderstödda egnahemsverksamheten, *dels ock* en kungörelse med reglementariska föreskrifter rörande den statsunderstödda egnahemslåne- och premielåneverksamheten. Från dessa författningar är i förevarande avseende följande att anteckna.

Egnahemslån utlämnas som regel för att bereda tillfälle till förvärvande av sådant eget hem, där låntagaren äger såväl jordområdet som därå uppförda byggnader. Sådant egnahemslån må avse antingen jordbrukslägenhet (jordbrukslån) eller bostadslägenhet (bostadslån). Utan hinder därav, att låntagaren icke har äganderätt till jordområdet, må egnahemslån emellertid utgå bland annat för uppförande eller inlösen av byggnader å fastighet, som upplåtits enligt åborättslagen. Härutöver kan s. k. tilläggslån utlämnas för utvidgning och förbättring av jordbrukslägenhet, som sökanden redan innehar, till ett mera bärkraftigt jordbruk eller för bostadslägenhets omläggning till jordbrukslägenhet. Bland de fall, då jordbrukslån företrädesvis bör beviljas, nämnes det fall att sökanden åsyftar att förvärva fastighet, som enligt åborättslagen må av åbon inlösas. I fråga om ränta och återbetalning får låneförmedlare som regel icke av egnahemslåntagarna betinga sig andra villkor än dem som gälla i fråga om det låneförmedlaren tilldelade egnahemsstatslånet. Detta innebär att för egnahemslåntagarna i fråga om ränta och återbetalning skola gälla i huvudsak samma bestämmelser, som — enligt vad ovan sid. 19 o. f. angivits — gälla rörande de ^{9/10} av köpeskillingen, som köpare av kronojord icke behöver erlægga redan vid köpet. Beträffande lån som beviljas för uppförande eller inlösen av byggnader å fastighet, som upplåtits enligt åborättslagen, har dock härutöver särskilt stadgats,

att lånet skall betraktas såsom lån för jordbrukslägenhet;

att lånet skall utgå med minst hälften och högst fem sjättedelar av värdet utav de åbon tillhöriga byggnader, som finnas eller äro avsedda att uppföras å lägenheten;

att låneförmedlare må kunna förbehålla sig rätt att uppsäga egnahemslånet till inbetalning å tid, som låneförmedlaren bestämmer, om åborätten övergår till ny innehavare, varvid dock den nye innehavaren i vissa fall må kunna medgivas övertaga betalningsansvaret för lånet på oförändrade villkor;

att det åligger låneförmedlare att ofördröjligen hos länsstyrelsen för antecknande i åborättsboken göra anmälan om fordran hos åbo för utlämnat egnahemslån så ock om lämnat medgivande om överflyttning av betalningsansvaret för sådant lån å ny åbo;

att, därest för låneförmedlare uppkommer förlust till kapital eller ränta å till åbo vederbörligen utlämnat egnahemslån, låneförmedlaren skall äga att efter därom hos Kungl. Maj:t gjord framställning samt under förutsättning, att låneförmedlaren gjort vad på honom skäligen ankommit för

förhindrande av sådan förlust, av statsmedel erhålla ersättning för vad som förlorats;

samt att, därest åbo vill inlösa fastigheten enligt åborättslagen, låneförmedlare är berättigad lämna samtycke därtill samt låta lånet utestå under villkor att för lånet, som därefter underkastas de för egnahemslåneverksamheten eljest gällande bestämmelser, ställes inteckningssäkerhet i fastigheten.

Slutligen må erinras att åborättsinnehavare jämväl kan erhålla s. k. premiälån, vilka enligt i nämnda författningar meddelade närmare föreskrifter utdelas till lämpliga lånesökande personer, vilka tilldelas jordbrukslån eller tilläggsån, i och för utförande av nyodlings-, byggnads- eller grundförbättringsarbeten.

Departementschefen
1926.

De bestämmelser i fråga om egnahemslån, för vilka nu redogjorts, överensstämma i allt väsentligt med de i samband med åborättslagens tillkomst härutinnan meddelade, vilka förelades riksdagen genom proposition nr 24 vid 1926 års riksdag. Departementschefen anförde då i denna fråga bland annat:

Enligt det föreliggande lagförslaget om upplåtelse under åborätt av viss jord ankommer det, såsom redan berörts, på åbo att svara för, att åbofastighet är försedd med för jordbruket erforderliga byggnader. I vissa fall torde fastigheten redan vid åborättsupplåtelsen vara, i större eller mindre omfattning, försedd med byggnader, vilka på sätt jag i det föregående föreslagit torde böra inlösas av åbon. Därvid skulle möjlighet beredas honom att på i huvudsak enahanda villkor som lägenhetsköpare medelst avbetalningar gälda nio tiondelar av köpeskillingen. I dylika fall, där jag förutsätter, att åbon själv får sörja för gäldandet av den första tiondelen, torde ytterligare anordningar i regel icke påfordras för byggnadskreditfrågans ordnande i annan mån än vad angår anskaffande av medel, som erfordras dels för eventuellt behövlig om- eller tillbyggnad, när de vid upplåtelsen befintliga husen äro bristfälliga eller ofullständiga, dels även för det framtida gäldandet av den s. k. stående delen. För sådana fall åter, då fråga är om upplåtande av obebyggd eller ofullständigt bebyggd jord och det alltså är åbons sak att sörja för nyuppförande eller komplettering av för jordbruket erforderliga byggnader, torde det vara nödvändigt att i lämplig ordning bispringa åbon med lån. Härvid bör hållas i åtanke, att åborättsupplåtelser äro avsedda att möjliggöra för de mindre och minst bemedlade att bilda jordbruk, ävensom att inteckning i åborätt ej kan ifrågakomma.

För ordnandet av kreditfrågan i sistnämnda fall synes det av egnahemsinspektören framlagda förslaget, att egnahemslånegivningen må utsträckas att omfatta jämväl beredande av byggnadslån till åborna, i huvudsak kunna godtagas. Härigenom vinnes, att denna långivning kommer att ske i ungefär samma former och efter i stort sett enahanda riktlinjer, som tillämpas beträffande annan verksamhet för jordbruksnybildning. Emellertid torde, såsom ock ifrågasatts av egnahemsinspektören, vissa särskilda stadganden vara erforderliga för den föreslagna kreditgivningen åt åbor. — — — I likhet med egnahemsinspektören finner jag det vara av nöden, att staten ikläder sig garanti i sista hand för nu berörda lån. Utan att så sker, torde vederbörande låneförmedlare icke kunna förväntas komma att i önskvärd omfattning utlämna lån till åbor, vilka äro förhindrade att ställa säkerhet i form av inteckning. Jag förordar därför, att låneförmedlare tillförsäkras rätt att, därest förlust för honom uppkommer till kapital eller ränta å till

åbo i vederbörlig ordning utlämnat egnahemslån, efter därom hos Kungl. Maj:t gjord framställning samt under förutsättning, att låneförmedlaren gjort vad på honom skäligen ankommit för förhindrande av sådan förlust, av statsmedel erhålla ersättning för vad som förlorats. Sålunda eventuellt ifrågakommande ersättning torde icke böra utgå direkt av egnahemslånefondens kapital, utan lärer den väg böra beträdas, att Kungl. Maj:t, för den händelse godkännbara anspråk på ersättning inkomma under visst år, av nästa års riksdag äskar särskilt anslag för ändamålet, att uppföras under nionde huvudtiteln. — — —

I detta sammanhang vill jag framhålla, att när egnahemslån till åbo skall betraktas såsom egnahemslån för jordbrukslägenhet, detta utan vidare bör berättiga låneförmedlare att, i den mån gällande förutsättningar härför i övrigt föreligga, utlämna *premielån till åbo för nyodlings- och nybyggnadsarbeten* i enlighet med härom gällande föreskrifter. Härigenom erhåller åbo, som har att utföra mera väsentligt byggnads-, odlings- eller grundförbättringsarbete, sådant bistånd, att detta torde kunna ersätta den frihet från eller nedsättning av avgälden under de första åren, som på sin tid — innan premielån införts — ifrågasattes av kronolägenhetskommisionen.

Genom vad jag nu föreslagit om kreditgivning åt åbor vinnes icke någon lösning av frågan, huru en åbo i framtiden skall kunna på en gång gälda den stående delen av ett bekommet egnahemslån. Visserligen lärer man kunna antaga, att åtminstone en del åbor vid berörda tid äro i besittning av medel för dylik återbetalning eller äga sådan personlig kredit, att ifrågavarande betalningsskyldighet kan vederbörligen fullgöras. Men man bör icke förbise, att det i många fall kommer att erbjuda avsevärda svårigheter för åborna att uppbringa de erforderliga medlen för inlösen av den stående lånedelen. Åborna äro till skillnad från övriga egnahemslånetagare avstängda från möjligheten att härför anlita hypoteksföreningar. Något förslag till frågans ordnande torde för närvarande — då inbetalning av stående lånedelar kan ifrågakomma först efter en tid av omkring fyrtio år — icke vara erforderligt, men jag har dock ansett mig böra i detta sammanhang fästa uppmärksamheten vid berörda angelägenhet, därvid jag utgår från, att frågan framdeles göres till föremål för omprövning.

Vad slutligen angår lån ur sådana statens övriga lånefonder liksom bidrag ur sådana statsanslag, som inrättats till fromma för ägare och brukare av smärre jordbruk — jag åsyftar sådana anordningar som nyodningslån, gödselvärdslån, täckdikningslån, premiering av mindre jordbruk o. s. v. — torde det utan vidare vara tydligt, att person, som innehar lägenhet under åborätt, bör hava samma möjlighet att ifrågakomma till erhållande av berörda hjälp, där inteckningssäkerhet ej fordras, som under i övrigt lika förhållanden tillkommer jordägare och arrendator. Skulle det framdeles visa sig, att de organ, som hava att förmedla dylika lån eller utlämna sådana bidrag, i tillämpningen hysa tvekan härutinnan, torde Kungl. Maj:t äga befogenhet att i mån av behov avgiva förklaring, varigenom åbor uttryckligen tillförsäkras möjlighet att ifrågakomma till här avsedda förmåner.

Såsom av motionen framgår, har även ifrågasatts att utsträcka åborättsinstitutets tillämpning till den ecklesiastiska jorden. Frågan om beredande av ökade möjligheter till upplåtelse av denna jord till mindre jordbruk har utgjort föremål för åtskilliga hänvändelser från riksdagen till Kungl. Maj:t. Senast anhöll 1924 års riksdag i skrivelse (nr 142) till Kungl. Maj:t, i anledning av väckta motioner, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt föranstalta

**Åborätts-
upplåtelse
från eckle-
siastisk jord.**

om utredning rörande beredandet av större möjligheter för upplåtande av ecklesiastisk jord till smärre jordbruk och egna hem samt för riksdagen framlägga de förslag, som därav kunde föranledas.

*Motioner
1927.*

I två likalydande motioner vid 1927 års riksdag (I: 66 av herr Möller m. fl. och II: 111 av herr Sköld m. fl.) hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t vid vidtagande av den av riksdagen i nämnda skrivelse begärda utredningen måtte i första hand skyndsamt låta undersöka möjligheten av att i avvaktan på vidare utredning upplåtelse av den ecklesiastiska jorden till självständiga mindre jordbruk skulle kunna ske medelst tryggad besittningsrätt samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill undersökningen kunde föranleda.

I motionerna framhölls, att då det vore osannolikt, att den ecklesiastiska jorden under den närmaste tiden skulle kunna utnyttjas för egnahemsändamål genom upplåtelse med äganderätt, man tillsvidare borde söka möjliggöra denna jords upplåtande med tryggad besittningsrätt. Härefter anfördes i motionerna:

Huruvida vid införandet av en tryggad besittningsrätt till ecklesiastisk jord den av fjolårets riksdag beslutade åborätten bör tagas till förebild eller ej, torde icke utan vidare kunna avgöras. Därvid tänka vi mindre på den något invecklade struktur, som för närvarande vidlåder nyssnämnda åborätt. Denna ansluter sig nämligen till hittills gällande bestämmelser för försäljning av egnahemsägenheter fran kronoegendomar, vilka bestämmelser torde komma att undergå avsevärd förenkling i samband med förestående allmänna revision av egnahemsverksamhetens organisation. Även i övrigt torde det bli va möjligt att, allt efter som erfarenhet vinnes, lättnader i förfaringsättet vid åborättens tillämpning skola kunna genomföras. Snarare lär betänksamheten mera komma att förorsakas av rent principiella synpunkter. Det kan givetvis lättare i det långa loppet ske en sammanblandning av krono- och ecklesiastisk jord, om upplåtelseformen vore i stort sett densamma och om antagande av åbo, inskrivning av prioriterade fordringar o. d. skulle ske i samma ordning och av samma myndighet. Än vidare skulle det måbända komma att verka psykologiskt irriterande om vissa åbor, nämligen på kronojord, skulle få mottaga sin åborätt med inköpsrätt, under det att andra, de på den ecklesiastiska jorden, icke skulle kunna erhålla denna förmån. Ty det möter givetvis för närvarande svårigheter att med hänsyn till den svävande äganderätsfrågan göra ett dylikt medgivande rörande den ecklesiastiska jorden. Dessutom kan det emellertid ifrågasättas, om ej besittningsrätt till ecklesiastisk jord får göras något mindre omfattande, än vad som beträffande åborätt nu är stadgat om kronojord.

Med hänsyn till de betänkligheter, som således kunna väntas komma att yppas inför ett tillämpande av 1926 års lag om åborätt även på den ecklesiastiska jorden, kunde det kanske icke vara ur vägen, att för sistnämnda jord övervägdes även ett annat system till besittningsrätt. Ett dylikt skulle kunna tänkas konstruerat på ungefär samma sätt som tomträten: alltså en föga omfattande lag, antingen som ett kapitel i nyttjanderättslagen eller fristående, inskrivning vid domstol, de prioriterade fordringarnas skyddande genom inteckning i vanlig ordning samt de närmare föreskrifterna givna i en Kungl. Maj:ts kungörelse, vilka föreskrifter än vidare borde intagas i besittningsrättskontraktet. Vi våga tro, att en på dylikt sätt anordnad besittningsrätt, vilken givetvis borde förses med lagstadgad optionsrätt, skulle

kunna bliva ganska enkel i tillämpningen. De åtgärder, som behövde vidtagas vid första upplåtelsen, torde icke bliva mera omfattande, än om jorden skulle upplåtas på arrende. Skulle vid besittningsrättens övergång från en till annan anses böra fordras särskilda kvalifikationer för den nya besittningsrättstagaren, kunde måhända prövning därav ske av vederbörande domstol i samband med inskrivning, vilken borde göras obligatorisk. Den vidare eftersynen i fråga om gårdens hävd och byggnadernas tillstånd, som kunde anses behöfelig, skulle kanske kunna överlätas på de myndigheter, som få uppsiktsuppdrag enligt den bebådade lagen angående uppsikt å vissa jordbruk, helt enkelt därigenom att besittningsrättslägenheter på ecklesiastisk jord lades under lagen.

Emellertid är det alltid fåvitskt att försöka åvägbringa en önskvärd ordning genom än så invecklade kontrollbestämmelser och sträng övervakning, om icke den enskildes intressen och åsikter peka i samma riktning, som lagen syftar. Om den besittningsrätt, varom här ovan talats, får en sådan struktur, att brukaren har allt intresse och all önskan att hävda jordbruket väl, då hava bestämmelser och uppsikt ingen betydelse för normala fall, emedan det som därmed åsyftas är självklart för en var; de få då sin enda betydelse gent emot den slårvice och icke skötsamme. Att det går att med en besittningsrätt väcka intresse för torvan, därom vittnar den möda och den kärlek, som nedläggas å den med tomträtt upplåtna jorden i vissa av huvudstadens villaområden.

Motionerna föranledde ingen riksdagens åtgärd. Såsom skäl härför anfördes, att Kungl. Maj:t genom beslut den 22 april 1927 bemyndigat chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla sakkunniga för att biträda med utredning av frågan rörande nya grunder för lagstiftningen om prästerskapets avlöning samt dispositioner och förvaltningen av prästlönejorden ävensom att departementschefen jämväl bemyndigats uppdraga åt de sakkunniga att skyndsamt verkställa den av riksdagen begärda utredningen rörande möjligheten att upplåta ecklesiastisk jord till smärre jordbruk och egna hem samt därvid tillika undersöka lämpligheten av en upplåtelse under stadgad besittningsrätt.

De i enlighet med nämnda bemyndigande tillkallade sakkunniga hava den 31 december 1929 avgivit betänkande rörande nya grunder för lagstiftningen om prästerskapets avlöning och förvaltningen av den därtill anslagna egendomen (Statens offentliga utredningar 1929: 39).

Prästlöne-
reg-
leringssak-
kunniga.

I förevarande fråga anföres i betänkandet, efter omnämnande av att på vissa håll den meningen gjort sig gällande, att åborätten såsom upplåtelseform saknade praktisk betydelse samt att de under 1929 gjorda utbudena av åbolägenheter icke lett till resultat, följande:

I betraktande härav och då även de utbud av lägenheter under åborätt, som tidigare (år 1928) ägt rum, varit resultatlösa, vill det synas de sakkunniga, som om endast ringa utsikt skulle förefinnas för att de förväntningar, man må hava förbundet med tillkomsten av lagstiftningen i detta ämne, skola varda infriade. Obestriddigt är dock, att de skäl, som förelegat för denna upplåtelseforms upptagande i vårt rättssystem, äga giltighet för dess tillämpning jämväl på prästlönejorden. Följdriktigheten synes för denskull fordra, att så länge åborättsinstitutet förblir gällande med avseende å kronojorden, dess tillämpning jämväl bör möjliggöras beträffande

prästlönejorden. De sakkunniga förorda alltså under nämnda förutsättning utfärdandet av erforderliga författningsbestämmelser i sådant syfte.

Åborättsin- Utskottet har sökt erhålla fullständiga uppgifter angående åborättsinsti-
stitutets tutets hittillsvarande användning.
hittillsva- Såsom av förestående redogörelse framgår tillkommer det Kungl. Maj:t,
rande till- som regel efter inhämtande av riksdagens samtycke men stundom utan att
lämpning. detta är erforderligt, att besluta rörande upplåtelseformen vid upplåtelse av
 kronojord.

I enlighet med vad i förevarande motion uppgives ha 1928 och 1929 års riksdagar i följande fall medgivit kronojords upplåtande under åborätt:

År 1928, prop. n:r 210, punkt 19, från Mjogaryd n:r 2 Mellangård	i Jönköpings län	1 lott
» » » » » » 42, » Faleby n:r 1 med Korsvik n:r 1	» Gbg o. Bohus	» 2 »
» » » » » » 55, » Lillehult n:r 1 m. m.	» Skarab.	» 1 »
» » » » » » 71, » Hallsta n:r 1	» Västmanl.	» 2 »
» 1929, » » 94, » 2, » Harsta n:r 1 och 2	» Söderm.	» 1 »
» » » » » » 18, » Halvordsbyn n:r 1 med Bac-		
	ken n:r 2	» Älvsborgs » 2 »
» » » » » » 20, » Silleberg n:r 3 med Åker n:r 2	» Skaraborgs	» 1 »
» » » » » 225, » 14, » Röinge n:r 6	» Kristianstads	» 1 »
» » » » » » 17, » Hjälmsult n:r 1	» Malmöhus	» 1 »
» » » » » » 35, » Ekeby n:r 1 .	» Västmanl.	» 1 »
» » » » » » 36, » Ramsta n:r 2	» »	» 2 »

Vid 1927, 1930 och 1931 års riksdagar har Kungl. Maj:t icke i något fall föreslagit riksdagen kronojords upplåtande under åborätt och har beslut härom icke heller av riksdagen fattats.

Beträffande 13 av nämnda 15 lotter har vederbörande länsstyrelse hos Kungl. Maj:t anmält, att de gjorda utbudena icke lett till resultat. I fråga om lägenheten i Malmöhus län har sådan anmälan icke ingått. Enligt vad utskottet härom hos länsstyrelsen inhämtat har åborätt till lägenheten, som utarrenderats till den 14 mars 1931, under sistlidet år utbudits men något anbud hittills icke avgivits. Beträffande slutligen lägenheten i Jönköpings län har den 23 februari 1931 till domänstyrelsen inkommit meddelande från länsstyrelsen, att den nuvarande innehavaren av lägenheten förklarar sig vilja på fastställda villkor förvärva lägenheten under åborätt med tillträde den 14 mars 1932, till vilken dag lägenheten till honom utarrenderats.

Som ovan anmärkts kan Kungl. Maj:t i vissa fall utan riksdagens hörande besluta om upplåtelse av kronojord. Såvitt utskottet kunnat inhämta har emellertid icke i något sådant fall beslutats lägenhets utbudande med åborätt. I allt fall har hittills icke hos någon av rikets länsstyrelser antecknats någon på denna grund skedd upplåtelse under åborätt.

Den verkställda undersökningen torde således giva vid handen, att under de något över fyra år, som förevarande lagstiftning varit gällande, utbud av åbolägenheter ägt rum endast i ovan uppräknade fall, samt att hittills dessa utbud lett till resultat endast i ett fall.

Enligt de för riksdagen varje år framlagda, i jordbruksutskottets utlåtanden intagna förteckningarna över försålda kronoegendomar samt — i vad rör 1930 — från domänstyrelsen inhämtad uppgift ha sådana försäljningar ägt rum:

under 1920 till ett belopp av	1,503,389	kronor
» 1921 » » » »	1,394,626	»
» 1922 » » » »	521,254	»
» 1923 » » » »	422,071	»
» 1924 » » » »	650,630	»
» 1925 » » » »	800,608	»
» 1926 » » » »	1,225,689	»
» 1927 » » » »	565,915	»
» 1928 » » » »	880,221	»
» 1929 » » » »	1,842,326	»
» 1930 » » » »	2,053,972	»

Åborättslagstiftningens syfte var att bereda dem, som önskade förvärva mindre jordbruk, möjlighet att vinna tryggad besittningsrätt till jord utan erläggande av någon köpeskilling, och att samtidigt tillgodose statens intresse av att kronans jord användes till det vid upplåtelsen avsedda ändamålet och icke utnyttjades i spekulationssyfte. Utskottet.

Utvecklingen sedan åborättslagens tillkomst giver enligt utskottets förmenande oförtydligt vid handen, att det hos den jordsökande allmänheten icke förefinnes något intresse för förvärvande av jordbruk på de betingelser, som äro knutna till åborättsinstitutet. Ehuru i de fall, då statsmakterna beslutat jords upplåtande under åborätt, särskilt gynnsamma förutsättningar för institutets användning måste antagas ha förelegat, ha hittills endast i ett fall de gjorda utbudet lett till resultat. Dessa misslyckade försök ha naturligen lett därtill, att under de senare åren vid beslut om kronojords upplåtande åborättsformen icke kommit till användning.

Att åborättslagen således hittills icke fått någon praktisk tillämpning, kan givetvis bero på skilda omständigheter. Den meningen har framförts, att resultatet skulle ha blivit ett annat, om icke de sista årens konjunkturner inom jordbruksnäringen medfört en allmän nedgång i efterfrågan på jordbruk. Enligt en mening skulle trots detta åborättsinstitutet kunnat få den avsedda användningen, om utbud av åbolägenheter i större utsträckning ägt rum och i samband därmed större ansträngningar gjorts för spridande av kännedom om och intresse för denna upplåtelseform. Vidare kan det tydligt tänkas, att allmänhetens ovillighet att förvärva jordbruk under åborätt även haft sin grund i brister i åborättsinstitutets närmare utformning, vilka skulle kunna genom lagändringar upphävas.

Bottnade det bristande intresset för åborättsinstitutet endast i nu anförda omständigheter, skulle givetvis ett upphävande av denna lagstiftning icke kunna förordas. Efter den vunna erfarenheten hyser utskottet emellertid den uppfattningen, att varken bättre konjunkturner inom jordbruksnäringen,

spridande av kännedom om åborätten eller partiella reformer i själva institutet kan förläna åt detta något praktiskt värde. Vad särskilt beträffar efterfrågan på jord av detta slag vill utskottet erinra därom, att — såsom framgår av ovan intagna uppgifter — under vart och ett av de båda sistförflutna åren kronoegendomar försålt till större belopp än under något annat år under det sista årtiondet. Förklaringen till att försöket med åborätten misslyckats ligger enligt utskottets mening icke i ovan nämnda förhållanden utan väsentligen i den svenska lantbefolkningens djupt rotade strävan efter att bliva ägare till den brukade jorden. På grund av denna strävan kan den, som söker efter möjlighet att under trygga former ägna sig åt jordbruk, i regel icke tveka vid valet mellan inköp av en fastighet och en sådans förvärvande under åborätt, om skillnaden mellan de utbetalningar, som i de olika fallen erfordras, icke är större än som för närvarande är fallet. Med de goda möjligheterna till erhållande av egnahemslån och andra lån vid förvärv av mindre jordbruksfastighet är i själva verket nämnda skillnad icke så betydande. Det är härvidlag särskilt att märka, att av de kostnader, som uppkomma vid igångsättande av mindre jordbruk, numera en vida större del än tidigare belöper på byggnader och inventarier, samt att i fråga om kreditmöjligheterna för anskaffande av medel för denna del av kostnaden en åbo i varje fall icke är bättre ställd än den som med äganderätt förvärvat sin fastighet.

Vad beträffar de statens intressen med hänsyn till jordens framtida användning, som man genom ifrågavarande lagstiftning även velat tillgodose, torde dessa icke i och för sig kunna motivera åborättsinstitutets bibehållande. Fastighet med sådant läge att den framdeles kan förväntas bliva av betydelse för kronan bör tydligen alltjämt upplåtas endast med vanlig nyttjanderätt; i övrigt torde statens intressen härvidlag väsentligen kunna tillgodoses genom användande av återköpsrätten, som genom 1929 års lagstiftning fått tillämpning även å kronojord.

Ett upphävande av den så sent som 1926 genomförda lagstiftningen om åborätt kan visserligen förefalla som en med hänsyn till önskvärdheten av stadga i lagstiftningen betänklig åtgärd. Emellertid torde valet icke stå mellan lagstiftningens upphävande eller dess oförändrade bibehållande. För allt vidare kretsar torde det numera vara uppenbart, att under alla omständigheter en grundlig omarbetning av denna lagstiftning måste äga rum, där est densamma skall kunna tjäna ett praktiskt syfte. Då utskottet för sin del har en bestämd uppfattning, att en omarbetning måste för syftets vinnande leda till att åborättsinstitutet bringas att så nära sammanfalla med upplåtelsen under äganderätt, att skillnaden praktiskt sett blir en namnfråga, tvekar utskottet icke att ansluta sig till tanken på ett upphävande av hela lagstiftningen om åborätt. Huruvida i samband därmed ytterligare lättnader i betalningsvillkoren böra beredas dem, som med äganderätt förvärva kronojord för egna hem, torde böra tagas under övervägande. I synnerhet torde böra undersökas, huruvida icke det kapitalutlägg, som vid kö-

pet eller fastighetens tillträde erfordras, skulle kunna ytterligare minskas eller möjligen helt bortfalla.

Då ett upphävande av åborättsinstitutet kräver en icke obetydlig omarbetning av åtskilliga författningar, kan det tydligen icke ifrågakomma, att redan innevarande års riksdag skulle fatta beslut om förevarande lagstiftnings upphävande, utan måste utskottet inskränka sig till att föreslå riksdagen avlåtande av skrivelse till Kungl. Maj:t i detta syfte.

På grund av vad utskottet sålunda anfört, får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville utarbeta och för riksdagen framlägga förslag, innebärande upphävande av lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord och i anledning därav utfärdade författningar.

Stockholm den 3 mars 1931.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Åkerman*, greve *Spens*, *Larson* i Lerdala, *Anderson* i Hägelåkra, *Svenson* i Ekhult*), *Bissmark**), *Norling* och *Wagnsson*;

från andra kammaren: herrar *Björkman*, *Lindqvist* i Halmstad*), *Nilsson* i Antnäs, *Olsson* i Rimforsa, *Johansson* i Brånalt, *Johanson* i Huskvarna, *Olsson* i Mellerud och *Sjöström*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Åkerman*, *Larsson* i Lerdala, *Norling*, *Wagnsson*, *Lindqvist* i Halmstad, *Olsson* i Rimforsa, *Olsson* i Mellerud och *Sjöström*, vilka ansett, att utskottets utlåtande från och med det stycke å sid. 27, som har kantrubriken »Utskottet», bort erhålla följande lydelse:

»Av den omständigheten att 1926 års lagstiftning om åborätt ännu icke erhållit någon praktisk tillämpning kan enligt utskottets mening icke dragas den slutsatsen, att lagstiftningen byggts på oriktiga grunder. Åtskilliga omständigheter tyda nämligen enligt utskottets förmenande därpå, att resultatet kunnat bliva ett annat, om åbolägenheter utbjudits i större utsträckning i stället för, såsom skett, blott i vissa enstaka fall, och om man sökt verka för väckande av allmänhetens intresse för åborättsinstitutet. Det är vidare tydligt

att den av nedgående konjunkturer föranledda minskade efterfrågan på jordbruk inverkat jämväl i detta avseende.

Emellertid bör undersökas, huruvida man icke kan genomföra sådana jämkningar i åborättsinstitutet att intresset för detta väckes. Även om allmänheten ofta föredrager att med äganderätt förvärva jord, kan utskottet icke finna annat än att en form av tryggad besittningsrätt vid sidan av försäljningsformen måste hava ett praktiskt värde med hänsyn till dem, som icke kunna anskaffa det vid inköp av fastigheter erforderliga kapitalet, samt att staten med hänsyn till sina intressen kan ha anledning att uppmuntra användningen av åborätten vid upplåtelse av kronojord. Om det verkligen är så, att de nuvarande villkoren vid förvärv av åborätt och övriga bestämmelser angående åborätten göra denna mindre begärlig, bör detta förhållande således närmast leda till att söka införa förbättringar i åborättslagstiftningen. I varje fall böra möjligheterna härtill grundligt undersökas, innan man skrider till en så enastående åtgärd som upphävande av hela lagstiftningen, sedan denna varit i kraft endast något över fyra år.

Utskottet är nu icke berett att närmare anvisa de vägar, som böra begagnas för vinnande av ett ökat intresse för åborätten. Dock torde särskild uppmärksamhet böra ägnas kreditfrågan, i synnerhet med hänsyn till möjligheterna att erhålla de för byggnader och inventarier erforderliga medlen, ävensom övervägas frågan om inlösningsrättens utvidgande. Utskottet håller icke för osannolikt att även i andra avseenden sådana jämkningar i åborättsinstitutet kunna genomföras, att detta skulle mötas med intresse från allmänhetens sida. Det saknas icke erfarenhet från andra lagstiftningsområden, vilka giva stöd åt ett sådant antagande. Härvidlag må, om än förhållandena icke äro fullt likartade, erinras, att den s. k. ensittarlagen till en början hade mycket ringa tillämpning men senare, efter vidtagna utvidgningar, fått en mycket stor praktisk betydelse. En sådan utveckling i fråga om åborätten är givetvis dock i avsevärd mån beroende även på de bemödanden, som från det allmännas sida göras för att bringa lagstiftningen i tillämpning. En utredning i frågan bör således jämväl omfatta möjligheten för ett ökat utbud av åbolägenheter och sättet för utbuden.

På grund av vad utskottet sålunda anført får utskottet hemställa,

att riksdagen, med avslag å förevarande motion, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta verkställa utredning, huruvida sådana ändringar kunna genomföras i lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord och i anledning därav utfärdade författningar, att åborätten kan komma till ökad tillämpning, ävensom för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.»